YAHYA KEMAL

Tarihin Estetik Yankısı

Prof. Dr. H. Ömer Özden

ÖTÜKEN

Prof. Dr. H. Ömer Özden; 1962 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve ortaokuldan sonra 1979 yılında Erzurum Lisesi ve 1985 yılında da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl bu fakültede akademik hayata giren Özden, 1991 yılında Felsefe Tarihi alanında doktorasını tamamladı. 1993'de yardımcı doçent, 2002 yılında doçent ve 2007 yılında da profesör oldu. Evli ve iki çocuk babası olan Ömer Özden'in ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış çok sayıda makalesi, ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunduğu bildirileri, gazete ve dergilerde yayınladığı pek çok deneme, eleştiri ve sanat yazılarının yanında çeşitli yayınevlerinden çıkan 12 kişisel ve 4 ortak kitabı bulunmaktadır.

İngilizce ve Arapça bilen Ömer Özden evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Kitapları:

- *İbni Sina-Descartes/Metafizik Bir Karşılaştırma*, Dergâh Yayınları, 1-2. Baskı, İstanbul, 1996, 2015.
- *Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- *Aşk'la (Aşk Felsefesi)*, Arısanat Yayınevi, 1-2. Baskı, İstanbul, 2007, 2012.
- *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal*, Ötüken Neşriyat, 1-3. Baskı, İstanbul, 2011-2016.
- *Erzurum'da Ramazan*, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2015.
- *Türk Düşünce Tarihi*, Arısanat Yayınevi, 1-2. Baskı, İstanbul, 2014, 2015.
- *Yaratıcı Aşk*, Dönem Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- *Naim Hoca-Halk Adamı, Din Adamı, Millet Adamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.
- *Naim Hoca*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2015.
- *Ve Aşk*, (Aşk'la kitabının Farsça'ya tercümesi), Reha Endişan Yayınevi, Tahran, 2015.
- *Ahîlik ve Erzurum*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. ve 2. Baskı, İstanbul, 2017.
- *İslam Felsefesi Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.

Ortak Kitaplar:

- *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Arısanat Yayınevi, 1-6. Baskı, İstanbul, 2011-2017; yeni baskı Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, (Osman Elmalı ile birlikte).
- *Yeniçağ Felsefesi Tarihi*, Arısanat Yayınevi, 1-4. Baskı, İstanbul, 2012-2017, (Osman Elmalı ile birlikte).
- Rüştü Mızrak Şiir Defteri, Arısanat Yayınevi, İstanbul, 2015, (Şenol Mızrak-İsmail Bingöl-Ali Kurt ile birlikte).
- Erzurum'da Gizli Kalan Cinis (Ortabahçe) Köyü Mezar Taşları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2017, (Yusuf Bilen-İsmail Bingöl-Ali Kurt-Osman Elmalı ile birlikte).

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11
Giriş 15

I. Bölüm
Kendini Arayan Adam

1.1. Çocukluğu ve Üsküp 38
1.1.1. Eğitimi 64
1.2. Gençliği ve Paris 67
1.3. İstanbul'a Dönüş 75

II. Bölüm
Estetiğin Şiire Aksedişi

2.1. Edebiyata Dair Görüşleri 83
2.1.1. Edebiyatta Yenileşme 83
2.1.1.1. Nesirde Yenileşme 83
2.1.1.2. Şiirde Yenileşme 87
2.2. Sanat Eseri Olarak Şiir ve Yahya Kemal'in Şiir Anlayışı 90
2.2.1. Sanat Eseri Olarak Şiir 90
2.2.2. Yahya Kemal'in Şiir Anlayışı 96
2.3. Yahya Kemal'in Estetiği 103

III. Bölüm
Malazgirt'ten Vatana Tarihin İzinde

3.1. Tarih Düşünürü (Mütefekkiri) Olarak Yahya Kemal 147
3.2. Tarih Ortasında Türklüğü Arayışı 158
3.2.1.Tarihte Oluş 164
3.3. Vatana Bağlı Milliyetçilik 190
3.4. Yeniden Yaşanan Tarih 208

Sonuç 234
Bibliyografya 240

Dizin 246

Türk tarihinin her döneminde
Devletimizin bekâsı için çalışan devlet adamlarımızın,
geçmişten bugüne bu eşsiz güzellik ve değerdeki vatanımızı
bizlere emanet etmek için gazi olan ve canlarını seve seve
feda eden bütün şehitlerimizin aziz hatıralarına ithaf olunur.

Önsöz

Türk düşünce tarihinin yetiştirmiş olduğu pek çok fikir ve sanat adamımız bulunmaktadır. Bu değerlerimizden kimileri, hem devlet görevlerinde bulunmuş, hem de bilim ve sanat alanındaki çalışmalarını sürdürmüştür. İşte bunlardan biri de uzun yıllar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni çeşitli ülkelerde elçi olarak başarıyla temsil etmiş olan, şair-devlet adamı, Yahya Kemal Beyatlı'dır.

Yahya Kemal, daha çok şairliği ile tanınmıştır. O, Türkçeyi çok iyi kullanan ve Türk diline ölümsüz şiirler kazandırmış olan bir şairdir. Herkesin konuştuğu ve anladığı Türkçe kelimelerle de sanat değeri yüksek şiirler yazılabileceğini kanıtlamıştır.

Yahya Kemal'in şiirleri, sadece duyguların terennümünden ibaret değildir; onun şiirlerinde tefekküre dayalı bir derinlik de vardır. Düşünceler, çoğu zaman doğrudan doğruya, apaçık bir şekilde ortaya konulabildiği gibi bazen de edebî, tasavvufî, dinî ve hatta bilimsel eserler arasında saklı vaziyette bulunabilir. Sahipleri tarafından, sanat icra etmek maksadıyla yazılan eserler arasına saklanarak belirtilmeye çalışılan bu fikirleri bulup ortaya çıkarmak da araştırmacıların görevidir.

Fikirlerin çeşitli eserlerde gizlenmiş olabileceği kanaatinden hareketle başladığımız çalışmamızda, Yahya Kemal'in düşünce dünyasını, onun şiirleri ve nesirlerinin içerisinde aramağa çalıştık. Bu gayretimizin de beyhude olmadığını anladık. Nasıl ki bizim kültür dünyamızdan tasavvuf tarihinin ünlü simaları Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Mevlânâ'nın eserlerinde fevkalade metafizik bir derinlik bulunuyorsa ve bu durum onların eserlerindeki satır aralarında fark edilebiliyorsa, tarihimize mal olmuş bütün dinî, tasavvufî, edebî eserlere aynı anlayışla bakma ve yönelme gerekliliği vardır. Bu eserlerde saklı bulunan çeşitli konulardaki fikrî ve felsefî görüşlerin

kapalılıktan kurtarılması faaliyetleri, kültür hayatımızın gizliliklerinin gün yüzüne çıkarılması ve felsefe dünyasının değerlendirmelerine sunulması açısından önemlidir.

Aynı durum, Yahya Kemal'in eserleri için de geçerlidir. Bu anlayışla yapmış olduğumuz çalışmamızda, şiir yönüyle edebiyatçılar tarafından tanınan Yahya Kemal'in, fikir hayatı ile de felsefecilerin dikkatini çekeceğini umuyoruz.

Uzun yıllar sanatımıza ölümsüz eserler kazandıran Yahya Kemal'in, bugüne kadar üzerinde fazla durulmayan, belki de önemsenmeyen bir yönü daha var ki o da onun düşünce dünyasıdır. Bu tür çalışmalar yapılmasının ve yayınlanmasının, Türk kültürünün gelişmesine ve belli yönleriyle bilinen tanınmış şahsiyetlerin, bilinmeyen yönlerinin de açığa çıkarılıp tanınmalarına katkı sağlayacağı kanaatini taşımaktayız. Bundan dolayı büyük şairin fikir hayatının açığa çıkarılması, felsefe anlayışımızın tespit edilebilmesi bakımından da oldukça önemlidir.

Bu gayeyi gerçekleştirebilmek için onun eserlerini felsefi bir bakışla değerlendirmeyi denedik. Çalışmamızın muhtevasını da, belirttiğimiz doğrultuda belirledik. Giriş bölümünde edebiyat ile felsefe arasında nasıl bir ilgi kurulabileceğine işaret ettikten sonra, problemler arasında bağlantılar oluşturabilmek için, ana konu olarak seçtiğimiz 'estetik' hakkında genel, fakat kısa bir bilgi sunduk.

Birinci bölümde, Yahya Kemal'in hayatını, fikirlerine kaynaklık eden yönleriyle ele almayı uygun gördük. Hayatının safhalarına, çalışmamızın seyrine ışık tutacağına inandığımız noktalarda, gerektiğinde ayrıntılarıyla izah ederek yer vermeye gayret ederken, çalışmamıza yön tayin etme hususunda katkısı olacağına inanmadığımız kesitlerine ise hiç temas etmedik.

İkinci bölümde Yahya Kemal'in estetik çerçevesinde değerlendirilebilecek görüşlerine, sanat anlayışına yer verdikten sonra, üçüncü bölümde de onun tarih anlayışını, tarih felsefesi ve estetikle bağlantılandırarak açıklamaya çalıştık.

Elinizde bulunan bu kitap, daha önce 'Estetik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal' adıyla 2001 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanmış ve çok kısa bir zamanda tükenmişti. Aradan geçen zaman zarfında, çalışma üzerinde yeni değerlendirmeler yaparak kitabın muhtevasını oldukça genişletmiş olduk ve yeni bir adla yayınlamayı uygun gördük.

Uzun yıllar evvel, elinizde bulunan bu kitabın ilk baskısını hazırlarken, konusunun tespitinden, tamamlanmasına kadar bütün safhalarında gerek düşünce, gerek metot bakımından ilgi, teşvik ve rehberliklerini esirgemeyen değerli bilim adamları, hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç biliyorum. Kitabın Türk okuyucusuna faydalı olmasını diliyorum.

Erzurum-2017 **Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN**

GİRİŞ

İnsanların düşüncelerini, duygularını ve bunların sonucu olan yapıp-etmelerini, genellikle bilim, felsefe ve sanatla ortaya koydukları bilinmektedir. Bu faaliyetler, insanın kendinden kaynaklanan, kendi kabiliyetlerini sergilediği alanlardır. Milletlerin kültür ve medeniyet seviyeleri de, mensuplarının bu sahalardaki başarılarına bağlıdır. Nitekim bu hususta Yahya Kemal de, bir milletin edebiyatında bereketli bir devir yaşandığı zaman, şiir ve nesir'in mutlaka üç istikamete yöneldiğini belirtmektedir: Bunlardan biri sanat, diğeri felsefe, üçüncüsü de sosyal ve insanî kaygılardır.[1] Buna göre, sanat, felsefe ve insanla ilgili problemler, birer ihtiyaç karşılığında ortaya çıkmaktadır. Bu, insanın bir çeşit kendi duygu ve düşüncelerini ifade etme ihtiyacıdır.

İnsanın bir başka ihtiyacı da inanmadır. İnanma; insanı aşan, kaynağı ilâhî olan ve vahiyle belirlenen -bu durum, ilâhî olmayan dinlerde de insanüstü olaylara inanma ve saygı duyma şeklinde görünüyor- dinle ilgilidir. Din, ortaya çıkış itibariyle insanî alanla ilgili olmamakla birlikte, insanüstü olan varlıktan insana geldiği ve sonuçlarını insanda gösterdiği için insanın duygu, düşünce ve yapıp-etmelerinde yansıyacaktır. Dolayısıyla da çeşitli alanlarla ilintilenmiş olacaktır. En ziyade felsefe ile ilgi içinde olan tasavvufun da kendine has bir felsefe anlayışı -gizli de olsa- mevcuttur. Bu itibarla felsefe de tarih boyunca hep din, bilim vb. gibi alanlarla dirsek teması halinde bulunmuştur.

Yahya Kemal'in yukarıda belirttiğimiz açıklamasında da görüldüğü gibi, her toplumun kendine özgü sanat ve felsefe anlayışları bulunduğu bilinmektedir. Sanat ve felsefe birbirlerinden farklı iki alan olmalarına rağmen, felsefenin dinle olan ilgisi gibi, sanatla, dolayısıyla edebiyatla da yakın bir ilgi içinde olduğu görülmektedir. Nitekim "felsefe ile ilgili ilk düşünce kırıntılarının dinî metinlerde,

---

[1] Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1990, s. 41.

trajedilerde, efsanelerde bulunduğu gerçeği ve 20. asırdaki felsefî roman türünün gündeme gelişi dikkate alınacak olursa, felsefe ile edebiyat arasında önemli bir ilişkinin olduğu düşünülecektir."[2]

Edebiyat gibi felsefenin de malzemesi dil, yani kelimelerdir. Fakat her ikisinin anlatım vasıtasının da kelimeler olması, aynı ifade dilini kullanmaları anlamına gelmemektedir. Çünkü edebiyat, sanatın bir türü olup, kullandığı dil daha gösterişli ve daha çok duygulara hitap etmektedir. Bir şiir, bazen insanı kendinden geçirmekte, adeta duygu patlamasına yol açmaktadır; okuyucu okuduğu romanda romancının kullandığı üsluptan dolayı kendisini, romanın geçtiği zaman ve mekânlarda hissedebilmektedir. Bu, üsluba bağlı bir durum olduğu için de her sanat eserinden, -mesela tür olarak şiiri ele alsak, farklı şairlerin yazmış oldukları şiirlerden- alınan zevk, aynı edebî tür içinde olmalarına rağmen farklı olmaktadır. Zira edebî-estetik zevk vermenin bir tek yolu yoktur, değişik edebî tarzlar vardır.[3]

Oysaki felsefe, tamamen teknik bir dil kullanmak zorunluluğundadır; filozof, konusunu temellendirmek için, ele aldığı konuyla ilgili kavramlar oluşturmak durumundadır. Felsefe, kelimeleri kullanırken, önce var olana müracaat etmekte, var olanı ne ise o şey yapanı yani varlığın mahiyetini, ne olduğunu incelemektedir. Bunu yaparken varlığı, bütün yönleriyle ele almakta, çözümlemeler yapmakta, dolayısıyla var olanı, aynı zamanda düşünmekte ve bunu kavramlaştırarak, dil ile ifade etmektedir. Bu bakımdan felsefenin ilgi alanı, bütün var olanları kapsamaktadır. Varlıkları, var olmaları bakımından ele alıp inceleyen, sorgulayan, analitik işlemler yapan ve bir bütünlük içinde tahlillere girişen bir disiplin olarak felsefe, kendisine konu olarak dil de dâhil her şeyi alabilir; bunların arasında edebiyat da vardır. Nitekim Aristoteles, *Poetika*'sında bir edebiyat türü olan şiiri, tragedyayı, komediyi felsefî birer problem olarak ele almıştır.

Bununla birlikte felsefe edebiyatın bir dalı olmamasına rağmen; edebiyat, felsefede bir değer alanı olan sanatın bir türüdür. Fakat güzel sanatlar çerçevesinde ele alınabilecek olan edebî bir eserde ne tür bir felsefe olabilir? Veya başka türlü soracak olursak, bir ede-

---

[2] Ali Osman Gündoğan, "Edebiyat İle Felsefe İlişkisi Üzerine", *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Necati Öner Armağanı, Ankara, 1999, s. 195.

[3] Gündoğan, "Edebiyat ve Felsefe İlişkisi Üzerine", s. 198.

biyatçının eserlerinde hangi türden bir felsefe aramak daha doğru olur? Bu sorunun cevabı belki şöyle olabilir: Eğer edebî veya başka türden bir eser, bir sanat değeri taşıyorsa yahut bir takım fikrî inşa gereklerine uygun olarak kaleme alınmışsa, bu esere felsefî eser demek mümkündür. Edebî veya başka türden bir düşünüşün felsefî olabilmesi için, eserin estetik boyutu dışında; her şeyden önce düşüncenin; felsefî sayılabilecek bir soru etrafında vücut bulması, bir sistematiğin olması gerekir. Bu da; tutarlı önermelerden oluşma ve varlık kavramı etrafında merkezileşme şeklinde kendini göstermektedir. Ayrıca felsefe tarihi çerçevesinde belli bir problematik devamlılık içerisine oturtulabilmesi ve evrensele yönelmiş olması da gerekir.[4] Bunlardan başka; refleksif olma, mantıkî çerçevede bulunma, var olan karşısında bir tavır alışı dile getirme, eleştirel olma ve genel bir bilgi arayışına yönelme[5] gibi hususlar da aranmaktadır.

Bütün bu özellikleri sıraladıktan sonra konuyu daha rahat bir şekilde ele alabilmek için bir tespitte bulunmak yararlı olacaktır. Felsefî açıdan değerlendirilebilecek olan eserler, iki kategori altında sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki sırf felsefe yapmak gayesiyle yazılmış olanlardır; ikincisi de felsefî bir kaygıyla kaleme alınmadıkları halde, içinde felsefî düşünce tarzı bulunanlardır. İlk kategoride bulunanlarla ilgili bir problem söz konusu olmamakla birlikte; esas mesele, bu ikinci tür eserleri felsefî sayıp saymamakta odaklanmaktadır.

Şunu ifade etmek gerekir ki felsefe yapmak maksadıyla yazılmamış olan edebî eserlerde, eğer yukarıda aktarmış olduğumuz özelliklerden bir kısmı yerine getirilebilmişse ve bu eserlerde yoğun olarak bir fikir örgüsü kurulabilmişse; fikir zevke indirgenmeden, bu zevk fikrin daha da iyi anlatılabilmesi için kullanılabilmişse, bu eser aynı zamanda felsefî bir eser niteliği taşıyor demektir.[6] Ancak yukarıda sıraladığımız özelliklerin bütününün bir edebî eserde bulunmasını varsaymak veya öyle olmasını beklemek mümkün değildir. Böyle

---

4 Kenan Gürsoy, "Felsefe ve Edebiyat", *Felsefe ve Sanat Sempozyumu*, Ara Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 1990, s. 71-72.

5 Ali Osman Gündoğan, "Filozof ve Felsefe Hakkında", *Felsefe Dünyası*, (Türk Felsefe Derneği Yayını), Sayı: 10, Ankara, Aralık 1993, s. 42.

6 Gürsoy, "Felsefe ve Edebiyat", s. 72.

olduğu takdirde zaten o eser edebî değil, felsefî olur ve problem de ortadan kalkar. Bu özelliklerden hiçbirinin olmaması durumunda da eserin zaten felsefî kategoride değerlendirilmesi söz konusu olamaz. Bizi burada asıl ilgilendiren taraf, sözünü ettiğimiz gerekler ya da özelliklerden bir kısmının edebî eserlerde bulunup bulunmamasıdır. Kanaatimizce bu özelliklerin söz konusu eserlerde bulunduğunu varsaymak pekâlâ mümkündür.

Felsefe tarihine bakıldığında birçok filozofun, felsefî görüşlerini edebî tarzlar içinde ortaya koydukları görülmektedir. İlkçağ filozoflarının bir kısmı, felsefî düşüncelerini şiirler şeklinde ifade etmişlerdir. Sözgelimi Empedokles, Platon gibi filozofları bu dönem için örnek verebiliriz. Sonraki zamanlarda da düşüncelerini bu tarzda ifade eden ve aynı zamanda büyük edebiyatçılar olarak bilinen filozoflar bulunmaktadır. St. Augustinus, Schopenhauer, Nietzsche gibi. Bertrand Russel, Albert Camus, Jean Paul Sartre, Nobel Edebiyat Ödülü almış olan ve filozof olarak kabul edilen edebiyatçılardır. Bunların yanında Kafka, Dostoyevski, Simone de Beauvoir gibi yazarların eserleri, felsefî-edebî diye adlandırılabilecek tezli romanlar kategorisinde yer almaktadır.[7] Özellikle egzistansiyalist felsefe geleneğinin mensupları bu kategoride yani edebiyat-felsefe birlikteliği içinde değerlendirilebilir.[8] Kenan Gürsoy, "Felsefe ve Edebiyat" isimli yazısında egzistansiyalist felsefenin önemli temsilcisi Jean Paul Sartre'ı örnek alarak edebiyatçı bir yazarın eserlerine nasıl felsefî nitelik kazandırılabileceği sorusunu cevaplandırmaktadır.[9] İonna Kuçuradi de çeşitli zamanlarda sunulmuş bildiri veya makalelerinin bir araya toplanmasıyla oluşturulmuş 'Sanata Felsefeyle Bakmak' isimli kitabında, edebiyat eserlerinin, özellikle trajik olanın ve şiirin, felsefî açıdan nasıl ele alınabileceğine ilişkin değerlendirmelere yer vermektedir.[10]

---

7 Krş. Gündoğan, "Edebiyat İle Felsefe İlişkisi Üzerine", s. 196.

8 Krş. Gürsoy, "Felsefe ve Edebiyat", s. 72.

9 *a.g.e.*, s.71-78.

10 İonna Kuçuradi, *Sanata Felsefeyle Bakmak*, Ayraç Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1997, s. 9-60, 77-121. Bu konuda Ali Osman Gündoğan da bir romancı olan Albert Camus'yü ele alarak *Albert Camus Ve Başkaldırma Felsefesi* (Birey Yayınları, Erzurum, 1995) isimli çalışmayı hazırlamıştır. Bu kitapta Camus, bir roman yazarı olmasına ve kendisini filozof olarak kabul etmemesine rağmen, başarılı bir şekilde, felsefî bir yorumlamaya tabi tutulmuştur.

Bu hususu Yahya Kemal bağlamında açıklamak ve değerlendirebilmek için, meseleyi bir de Türk kültür tarihi açısından ele almak gerekmektedir. Bu noktada kültür tarihimiz içerisinde yer alan 'tefekkür' kavramını kısaca tahlil ederek ve bu noktadan başlayarak konuyu açıklamaya ve belirlemeye çalışacağız.

Kültür tarihimiz içinde filozof kelimesinin yanında 'düşünür' anlamında olan 'mütefekkir' kelimesi de kullanılmıştır. Ancak 'mütefekkir' kavramının sınırları 'filozof' kelimesinin sınırlarından daha geniştir. Bu bakımdan her filozof, aynı zamanda mütefekkir olmakla birlikte; her mütefekkir, mutlaka filozof değildir. Zira felsefenin ve filozofun konusuna bakış tarzı farklıdır. Ancak, bu demek değildir ki mütefekkirlerin eserlerinde felsefeye rastlanmaz. Nitekim yukarıda sözünü ettiğimiz gerekler veya şartların oluştuğu her eser, felsefî düşünüş çerçevesinde ele alınabilir. Bu açıdan Yahya Kemal'in bir mütefekkir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. O, bir şair olmasının yanında, aynı zamanda bir mütefekkirdir. Bunu, Yahya Kemal'in nesirlerinin incelenmesi ortaya koyduğu gibi, şiirleri de onun sadece bir duygu ve zevkin değil, aynı zamanda çeşitli konularda yoğunlaşmış fikirlerin de şairi olduğunu göstermektedir. Yani o, şiirleriyle de mütefekkirlik yönünü ortaya koymuştur. Ancak Yahya Kemal, fikirlerini ifade ederken, estetik unsurlardan olan duygu, zevk, izlenim vb.ni kullanmaktan da kaçınmamıştır.

Türk kültür tarihine göz gezdirildiğinde pek çok mütefekkirimizin, eserlerinde, felsefeye konu olabilecek birçok problemi yüksek seviyede estetik unsurlar ve aktiviteler içerisinde gizleyerek işledikleri görülebilir. Bunun kaynağı, Doğu düşüncesinde büyük fikirlerin güzel sözlerle söylenmesi geleneğine bağlı olabileceği gibi, bunların akla, göze ve gönüle de hitap etmesini sağlamak endişesine de bağlanabilir. Böyle bir gerçeği göz önünde bulundurduğumuzda, her ne kadar edebî üslupla söylenmiş olsa da bu söylenişi, fikrî inşa gerekleri çerçevesinde pekâlâ felsefî yorumlamalara ve değerlendirmelere tabi tutabilir ve bunları felsefî anlamda sistematik tarzda irdelemelere konu edebiliriz. Nitekim Mevlânâ, Yunus Emre, Fuzûlî, Nâbî gibi şair ve mütefekkirlerimizin eserleri, edebî olmakla birlikte, aynı zamanda felsefî bakışa ve değerlendirmelere son derece müsaittir.

Nasıl ki Platon, fikirlerini, edebî bir tür olan diyalog tarzında; Mevlânâ, şiir ve kısa hikâyeler şeklinde; Sartre ve Camus, roman biçiminde; Hayat Felsefesi yanlısı Nietsche de benzer tarzlarda sunmuş ve bunlar yoluyla felsefe içinde değerlendirilebilecek açıklamalarda bulunmuşlarsa, Yahya Kemal de düşüncelerini düz yazı (nesir) ve estetik bir tarzda şiirle ifade etmeye çalışmıştır. Biz, bu çalışmamızda, çoğu zaman şiirlerindeki akıcılık ve güzelliğin, fikirlerinin açığa çıkmasını engellediği Yahya Kemal'in nesirlerini de dikkate alarak, hem edebiyatın hem de felsefenin bir problemi olan estetik çerçevesinde değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.

Yahya Kemal'in fikir dünyasının, şiirlerinde ve nesirlerinde saklı olması ve şiirlerinde edebî estetiğin öne çıkması, onun sanatçı kişiliğinin bir gereğidir. Çünkü Yahya Kemal, eserlerini felsefî amaç doğrultusunda değil, edebî gayeyle, estetiği ön planda tutarak yazmıştır. O, eserlerinde fikirlerini, zevk aracılığıyla süslemesini bilmiş, sanatçı-düşünür kimliğine sahip şahsiyetlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Felsefede ele alınan konular, derinliğine, belli bir mantık ardardalığı ve akıl yürütme zinciri dâhilinde incelenmektedir. Filozof, bunu uygularken, kavramlara dayalı soyut bir dil kullanmaktadır. Bu kullanım, aynı zamanda ele alınan konuların da soyutluğundan kaynaklanmaktadır. Bu itibarla felsefî eserlerde, içerik önem kazanmaktadır. Edebî eserlerde kullanılan dil ise, oldukça somuttur. Duyguların coşkusu belli bir biçim çerçevesinde sunulmaktadır. Dolayısıyla da edebî eserde biçim, muhtevadan önde gelmektedir.

Felsefî bir eserde işlenen konulardan bazılarının, mesela insan ve insanla ilgili konuların -sözgelimi aşk, özgürlük, insanın varoluşu...-, felsefenin soyut diliyle anlaşılır hale gelmesi, çoğunlukla zordur. İşte tam bu noktada işe sanat dâhil olmakta ve felsefeye somutluk kazandırmaktadır. Sanatkâr da filozof gibi olaylardan hareket ederek, ama kendi anlayışı zaviyesinden gerçeği yakalamak istemektedir. Buna göre "gerçeği yakalamak isteyen sanatçı, kendi bireyselliği içinde kalmamalı, kendi bireysel evreniyle bütün bir insanlık evreni arasında bağlantılar kurmalı ve kendinî ifade ederken, evrenseli de ifade etmelidir. Felsefe ile sanat ve özellikle edebiyat arasındaki ilişki bu noktada ortaya çıkmakta ve felsefenin soyut kavramlarıyla ifadesi güç olan dolaysız insan yaşantıları, edebiyatın

anlatımı ile somutluk kazanmaktadır."[11] Bunun örnekleri, varoluşçu felsefe-edebiyatta görülmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi Türk-İslâm kültürüne müracaat edildiğinde de bunun örneklerine sıkça rastlamak mümkündür.

İşte Yahya Kemal'i de bu bağlamda değerlendirmek doğru olacaktır kanaatindeyiz. O, gerek nesirlerinde, gerekse şiirlerinde, oldukça önemli fikirlerini, edebiyatın somut dili ve üslubu içinde, estetik tavırla anlatmaya çalışmıştır. Yahya Kemal, bir şairin aynı zamanda bir filozof olması gerekmediği kanaatini taşısa da[12] kendisi, felsefe ile oldukça alakalı görünmektedir. Halil Vehbi Eralp'in belirttiğine göre Yahya Kemal, Platon'u, Bergson'u, mesleği felsefe olanlardan daha iyi izah etme kapasitesindedir.[13] Yahya Kemal'in 1928'de Varşova'dan gönderdiği bir mektupta yazdığı; "Bana, şu eski Sokrat kadar yeni insan olmak kâfi görünür... Atina sokaklarında hiç koşmayan, lakin iyi konuşan Sokrat kadar yeni ve idealist olmak bana çoktur bile..."[14] ifadesi de onun, filozofların hayat hikâyelerine kadar felsefeye ilgi duyduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi felsefenin kavramlara dayalı soyut dili; edebiyatçı, şair ve mütefekkir Yahya Kemal'e göre oldukça anlaşılmaz ve kurudur:

> Derler bilir hakikati yüzlerce feylesof,
> Bir kısmı şek ve şüphede, bir kısmı hayli kof;
> Aksetmiyor çoğunda fikirler ayan beyan
> Hayyâm imiş hakikati az çok fısıldayan.[15]

O, bu şiirinde filozofların dil ve üslubuna yönelik bir eleştiri getirmekte, şair Ömer Hayyâm'ın ise daha açık bir dil kullandığına işaret etmektedir.

---

[11] Gündoğan, "Edebiyat İle Felsefe İlişkisi Üzerine", s. 199.

[12] İyi filozof olmak için iyi edebiyatçı olmak gerekmediği gibi, iyi edebiyatçı olmak için de iyi bir filozof olmak gerekmemektedir. Sözgelimi Kant çok büyük bir filozoftur, ama kullandığı dil bakımından iyi bir yazar olduğu söylenemez.

[13] Halil Vehbi Eralp, *Yahya Kemal İçin*, Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1959, s. 48-49.

[14] Eralp, *Yahya Kemal İçin*, s. 47.

[15] Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1974, s. 106-107.

Bu açıklamalar dâhilinde son olarak şunu belirtmekte yarar olsa gerektir. İçinde birkaç felsefî fikir barındıran herhangi bir edebî eser, felsefî sayılamaz; ancak edebiyat ile felsefenin bütünleşip kendine has bir yapı olabileceği yeni bir türden bahsetmek mümkündür. Bunun olması için de göz önünde bulundurulması gereken bir takım nitelikler veya özellikler vardır. Bu özellikler, Kenan Gürsoy'un ortaya koyduğu gibi özetle şunlardır:

a) Edebî eserle gerçekleştirilen iletişim, yazarın düşünceleri (felsefesi) açısından bir değer taşıyacaktır.

b) Edebî eser sadece duygulandırma seviyesinde kalmayıp, psikolojik bir takım tahlillerle yetinmeyecek, fakat kişiler ve olaylar bazında da olsa eserde -mesela metafizik, epistemolojik, etik, estetik - anlam bütünlüğü sağlanmış olacaktır.

c) Bu edebî eser, felsefî inceleme seviyesinde felsefe tarihinin problem alanlarından birine yerleştirilebilir ve yine felsefe tarihi içindeki yeri tayin edilebilir olacaktır.

d) Eser edebî olduğu için, rasyonel bir zorlamayla inşa edilmeyecek, fakat sonradan akli bir temellendirmeye imkân verir nitelikte olacaktır.

Bu gayeler eğer edebî eserde bulunuyorsa, karşımıza ne sadece edebî ne de sadece felsefî olan bir tür çıkmakta; böylece felsefe ile edebiyat arasında bir ilgi de kurulmuş olmaktadır. Bu, aynı zamanda felsefeye bir zenginlik katmaktadır.[16] Felsefî eserlerdeki kavrama dayalı anlatım, estetik ögelerle desteklenip, daha somut ifadelerle bezendiği zaman, felsefenin daha anlaşılır hale geleceği de dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Felsefeyi, sadece felsefenin belli başlı problemleri çerçevesinde değerlendirmekle yetinmek, sözünü ettiğimiz zenginliği, en azından kendi kültür dünyamız açısından kaybetmek anlamına gelebilir. Eğer felsefeyi, insanın hayata bakışı ve ona yüklediği anlamlar açısından da değerlendirecek olursak, o takdirde özellikle siyasî gerilemenin başlangıcından itibaren başladığını kabul ettiğimiz fikrî gerileme dönemi olan 16. ve 17. yüzyıl kültür dünyamızın birçok eserinin, bu yöntemle yeniden değerlendirmeye tabi tutulması gereği ortaya çıkmaktadır. Bütün bu ilkeler veya özellikleri belirttikten sonra şu

[16] Gürsoy, "Felsefe ve Edebiyat", s. 77-78.

sonuca ulaşmak mümkündür: Kendi kültür dünyamız açısından bakıldığında felsefeyi yalnızca felsefe adına yazılmış eserlerde aramamak gerekir. Bu özelliklere uyulmuşsa; eser, edebiyat, tasavvuf veya başka alanlarda yazılmış olsa da satır aralarında ve eserin bütününde felsefî bakışı görmek mümkündür. Nitekim günümüzde her bilimin felsefesi yapılabilmekte, hatta tıp da dâhil olmak üzere her bilim alanının bir etiğinin bulunması gereğinden söz edilmektedir.

Başlangıçtan itibaren bütün kültür tarihimize uygulanması gereken bu yaklaşım, bir taraftan sanatçı kişiliği, diğer taraftan da tefekkür boyutu bulunan, fakat bu yönü fazla dikkat çekmemiş olan ve daha ziyade şiirleri ile tanınan Yahya Kemal'e de uygulanmak suretiyle, kültür tarihimizin bir kapısı daha aralanmış olacaktır. Çünkü Yahya Kemal, eserlerinde fikir tarihimize zenginlik katacak ve aynı zamanda felsefî bakışla da değerlendirilebilecek düşünceler üzerinde durmuştur. Bunlar arasında yeni bir ifade tarzı geliştirme, tarih, milliyet, vatan gibi kavramlar bulunmaktadır. Biz, bu çalışmamızda Yahya Kemal'in tüm bu fikirlerini estetik boyutu dikkate alarak incelemeye çalıştık. Bu problemleri aynı zamanda tarihsel perspektiften de ele alarak, estetik ile tarih felsefesi arasında bir ilgi kurmayı ve tarihe estetik açıdan bakmayı denedik.

Bunu yaparken Yahya Kemal'in sanatçılığını mütefekkirliğine, mütefekkir yönünü de sanatçılığına feda etmeksizin, her iki yönünü bir arada göz önünde tutmak gerekmektedir.

Bu bakımdan araştırmamızı felsefenin problemlerinden biri olan estetik çerçevesinde geliştirmeye çalışarak öncelikle bu değer alanı hakkında kısa bir bilgilendirmeden sonra, asıl çalışmamıza ışık tutacağına inandığımız bazı düşünürlerin estetikle ilgili düşüncelerine de kısmen yer vererek Yahya Kemal'in fikirlerini yorumlayabilecek bağlantı noktaları oluşturabilme yolunu seçtik.

Estetik terimi, Yunancadaki duyum, duyulur algı anlamına gelen 'aestesis' kelimesinden alınmıştır. Kelime, Kant (1724-1804) tarafından duyarlığı, duyuları incelemek için genel bir terim olarak kullanmış, estetik şeklinde ilk kez Alexander Gottlieb Baumgarten'ın (1714-1762) *Şiir Üzerine Bazı Felsefî Düşünceler* adlı doktora tezinde yer almış, nihayet *Aestetika* isimli eserinde, bağımsız bir felsefe disiplini haline getirilmiştir. Estetiğin, Baumgarten'ın eserinde ayrı bir problem alanı olarak belirlenmesini sağlayan, insanın duyar-

lığına ve duyusallığına dayanması, duyulur bilginin yetkinliğini kendine konu almasıdır.[17]

Estetikte en fazla dikkati çeken temel kavram 'güzel' olmasına rağmen insanın duyusallığı, oldukça geniş bir alanı kapsar. "Çünkü estetik, dar anlamında yalnız bir değer felsefesi, bir değer bilimi olarak anlaşılsa bile, bu bilimin sınırları içine güzellik yanında başka değerler de söz gelişi yüce, tragik, komik, zarif, ilginç, çocuksu ve hatta çirkin de girer. Bütün bunların, en az güzellik kadar estetikle ilgisi olduğu gibi, onların birer estetik anlamı da vardır. Gerçek böyle iken estetiği yalnız güzel değerine bağlayıp açıklamak, estetik'in sorun alanını gereksiz yere sınırlamak olacaktır."[18]

Bununla birlikte güzellikle insan arasında daha başlangıçtan itibaren belli bir ilgi vardır. İnsan, güzelden hoşlanır, ondan haz duyar. Zaten güzelliğin gayesi de insana zevk vermektir. İnsanlar, var oldukları günden bu yana hep güzeli aramışlardır. Güzel de diğer estetik değerler gibi bir değer hükmüdür ve insanın duyularıyla, duyusallığıyla doğru orantılıdır. İnsanın duyusallığına hitap eden her şeye, 'güzel' veya diğer estetik yargıları yüklemek mümkündür. Öyleyse estetik değer yargısı verilebilecek her şey, söz gelişi şiir, müzik, resim, heykel, süsleme, mimarî, manzara, tiyatro... vb. hepsi estetiğin alanına girerler.

'Güzel' ve diğer estetik yargılar, insanın duyularıyla ilgili olduğuna ve verilecek hükümde insanın iç dünyasının yani ruhî yapısının da tesiri bulunduğuna göre, bu değer yargıları ve özellikle de 'güzel' hükmü neye göre verilir? Ölçüsü nedir?

Güzel olana ilgi, insanlığın ilk zamanlarından beri vardır; insanlığın ilk dönemlerine ait bulgular, çizgiler, resimler, bunun göstergesidir. Bununla birlikte güzellik, bir problem alanı olarak tıpkı felsefenin diğer konuları gibi İlkçağ'dan itibaren ele alınmıştır; filozoflar, 'güzel'i felsefenin ilgileneceği bir sorun olarak kabul etmiş ve bu soruya cevap aramaya çalışmışlardır.

Daha önce Herakleitos ve Empedokles'in de işaret ettiği, evrende bir uyum ve ahenk bulunduğu görüşü, Pythagoras'ta daha belirgin hale gelmiştir. Pythagoras, evrendeki düzeni matematikle ve musikiyle de bağlantılandırarak kosmosu harmonik bir bütünlük

---

[17] Cemil Sena, *Estetik-Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 9.

[18] İsmail Tunalı, *Estetik*, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 1996, s. 15-16.